

דור המדבר וחלקו לעולם הבא

מים ראשונים: כבר דרשנו בקצרה במתי מדבר בשבת זו בשנה האחרת ושם הבאנו את הקשר של מתי מדבר עם ט"ו באב, שאז פסקו למות. כמו כן הבאנו שם את "מפגשו" של רבה בר בר חנה עם מתי המדבר במסעותיו המופלאים. והפעם אנו מבקשים לדון בנושא: דור המדבר – מהו לעולם הבא? כיצד רואים חכמים את דור המדבר בראייה ארוכת טווח וסופית (או שמה אינסופית)?

בְּמִדְבַּר הַזֶּה יִפְּלוּ פְּגָרֵיכֶם וְכָל פְּקַדְיֵיכֶם לְכָל מִסְפָּרְכֶם מִבְּנֵי עַמְּיָם שָׁנָה וּמַעֲלָה אֲשֶׁר הִלִּינְתֶם עָלַי: (במדבר יד כט).¹

ירושלמי עבודה זרה פרק א הלכה א – דור חביב ונאה

אי זה דור חביב מכל הדורות? אמר להן דור המדבר.²

מסכת סנהדרין פרק י משנה ג – מחלוקת ר' עקיבא ור' אליעזר

דור המבול אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין³.... דור הפלגה אין להם חלק לעולם הבא... אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא... אבל עומדין בדין. רבי נחמיה אומר: אלו ואלו אין עומדין בדין... מרגלים אין להם חלק לעולם הבא... דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין, דברי ר' עקיבא...⁴

מסכת סנהדרין דף קי עמוד ב – עוד חולקים על ר' עקיבא

תנו רבנן:⁵ דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר: "במדבר הזה יתמו ושם ימותו" (במדבר יד לה). יתמו - בעולם הזה, ושם ימותו - בעולם הבא. ואמר: "אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי" (תהלים צה יא), דברי רבי עקיבא.⁶ רבי אליעזר אומר: באין הן לעולם הבא, שנאמר: "אִסְפוּ לִי חֲסִידֵי כְּרִיתִי בְּרִיתִי עִלַּי זָבַח" (תהלים נ ה), אלא מה אני מקיים "אשר נשבעתי באפי" - באפי נשבעתי וחוזרני בי.⁷

¹ ובהמשך שם פטוקים קשים ביותר: "אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה... ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה... במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה יום לשנה תשא את עונתיכם... אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת הנועדים עלי במדבר הזה יתמו ושם ימתו". (שימו לב שמיד לאחר פטוקים קשים אלה בא חטא נוסף, חטא המעפילים. האם העפלה זו היא ניסיון כן לתקן את חטא המרגלים, או מעשה ייאוש הבא לאחר העונש הקשה? ראו דברינו בין מלחמת חורמה למלחמת חורמה בפרשת חוקת). כאן אנו שואלים: הזוהו דור המדבר? הדור של מעמד סיני ושל "נעשה ונשמע" (ושל "כפה עליהם הר כגיגית")? איך ייזכר דור זה לדורות? איך רואים אותו חז"ל? השם הכפול: דור המדבר ומתי מדבר, כבר הוא מלמדנו על הגישה הדו-ערכית והקוטבית של דור יציאת מצרים – מתן תורה – חטא העגל – חטא המרגלים.

² ובמדרש ויקרא רבה יג ב: "ר' שמעון בר יוחאי פתח: עמד וימודד ארץ (חבקוק ג) - מדד הקב"ה כל האומות ולא מצא אומה שהיתה ראויה לקבל את התורה אלא דור המדבר". ובפסיקתא רבתי (איש שלום) הוספה א פרשה ג: "מדד כל הדורות ולא מצא דור נאה שיתן להם תורה אלא דור המדבר". עוד במדרש ויקרא רבה ט א: "ודרדע - זה דור המדבר שכולו דעה". הדור שזכה למתן תורה מה שאבות האומה לא זכו לו (דברינו מדוע לא נתנה התורה לאבות). לפני שנראה גישה שונה בתכלית, מן הראוי שנזכור מדרשים נאים אלה בשבח דור המדבר – דור יציאת מצרים (הם שיצאו: וחמושים עלו בני ישראל ממצרים – אחד מחמישה), דור קריעת ים סוף (מה שראתה שפחה על הים) ומעמד הר סיני (העם שראה את הקולות).

³ אין עומדים בדין היינו לא יזכו לעמוד בתחיית המתים, ביום הדין. ראו פירוש קהתי במשנה ושטיינזלץ בתלמוד. ובתוספתא הנוסח הוא (לגבי דור המדבר): "אין להם חלק לעולם הבא ואינן חייני לעולם הבא". ובירושלמי סנהדרין י ג: "אין להן חלק לעולם הבא ואינן רואין לעתיד לבוא".

⁴ לפני שנעבור לדיון המפורט בגמרא לגבי דור המדבר, נראה את המשנה שהגמרא להלן דורשת. המשנה מונה את כל "הדורות המכעיסים" שאין להם חלק לעולם הבא. חלקם גם לא יחיו בתחיית המתים, שזו כאמור המשמעות של "אינם עומדים בדין". פרק י במסכת סנהדרין פותח במלים המעודדות: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" (מכאן שמו פרק חלק). ברם, בהמשך מסתבר שיש יוצאים מן הכלל. יש אלה שאין להם חלק ונחלה. תחילה, במשנה ב, נמנים אנשים פרטיים שאין להם חלק לעולם הבא, מלכים והדיוטות: ירבעם, מנשה, בלעם, דואג, אחיתופל ועוד, וכעת במשנתנו, משנה ג, גם "דורות מכעיסים" (ראו הביטוי בפרקי אבות פרק ה משנה ב). כבר כאן, בהשוואה עם הדורות האחרים, בולט היחס הקשה לדור המדבר. הם יותר גרועים מאנשי סדום (וכנראה גם מדור הפלגה) שאמנם אינם עוברים לעולם הרוחני שלאחר המוות (אין להם חלק לעולם הבא), אך לעתיד לבא יכופר להם עוונם ויעמדו לגורלם לקץ הימין, היינו תחיית המתים. בא ר' עקיבא ומציב את דור המדבר בדרגה חמורה יותר מדור הפלגה – יחד עם דור המבול שבגינו חרב העולם כולו. אך ר' אליעזר שם וכן בברייתא שלהלן, חולק.

⁵ נראה שמקור "תנו רבנן" זה הוא תוספתא סנהדרין יג יא. יש הבדלי נוסח מעניינים בין התוספתא הברייתא המובאת בגמרא ונשאר למיטיבי הלכת לעיין ולדקדק בהבדלים אלה.

⁶ שלא יזכו למנוחה. ופרק זה נבחר לקבל בו את שבת מנוחה ואנחנו עוד משוררים פסוק זה (אולי בניעימה קצת עצובה!) האם אזכור זה הוא על מנת להדגיש את שיטת ר' אליעזר (מיד להלן ושיטות אחרות בהמשך) ולאפוקי (להוציא) משיטת ר' עקיבא? ראו פירוש דעת מקרא לתהלים צה, בפרט לפסוק המסיים: "ארבעים שנה אקוט בדור" ודבריו לסיכום הפרק כולו, שם.

⁷ השבועה הייתה בכעס (באף) ומשהתפוגג הכעס הותרה השבועה. ראו גמרא בבא בתרא עד ע"ב, הסיפור שרבה בר בר חנה מספר, הפעם על מסעו להר סיני (התרגום שוב עפ"י פירוש שטיינזלץ): "אמר לי: בוא ואראה לך הר סיני... באתי... שמעתי בת קול שאומרת: אוי לי שנשבעתי, מי מפר לי? כאשר באתי (רבה בר בר חנה) לפני החכמים, אמרו לי בניזפה: ... היה לך לומר: מופר לך."

רבי יהושע בן קרחה אומר: לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים, "אספו לי חסידים" - אלו צדיקים שבכל דור ודור, "כורתי בריתי עלי זבח" - אלו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לתוך כבשן האש, "עלי זבח" - אלו רבי עקיבא וחבריו שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה.⁸

רבי שמעון בן מנסיא אומר: באים הן לעולם הבא, שנאמר: "ופדויי ה' ישבון ובאו ציון ברנה" (ישעיהו לה ו').⁹ אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שבקה רבי עקיבא לחסידותיה,¹⁰ שנאמר: "הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר... זכרתי לך חסד נעורידך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיהו ב ב).¹¹ ומה אחרים באים בזכותם - הם עצמן לא כל שכן?¹²

ירושלמי מסכת סנהדרין פרק י הלכה ד – דעת ר' יהודה הנשיא

ר' אומר: אילו ואילו יש להן חלק לעולם הבא ומה טעמא [שם כז יג] והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובא האובדים בארץ אשור אילו עשרת השבטים. והנידחים בארץ מצרים זה דור המדבר אלו ואילו והשתחוו לה' בהר הקדש בירושלם.¹³

סנהדרין קט ע"ב – ר' עקיבא דן ברותחין גם את עדת קרח

עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא ... דברי רבי עקיבא, רבי אליעזר אומר: עליהם אמר הכתוב: "ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל" (שמואל א ב ו). תנו רבנן: עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא ... דברי רבי עקיבא, רבי יהודה בן בתירא אומר: הרי הן כאבידה המתבקשת, שנאמר: "תְּעִיִּי כְּשֶׁה אֲבָד בְּקֶשׁ עֲבָדָךְ כִּי מִצֹּתֶיךָ לֹא שְׁכַחְתִּי" (תהלים קיט קעו).¹⁴

והוא סבר: דלמא שבועתא דמבול הוא. רבה בר בר חנה יכול היה להפר את שבועתו של הקב"ה על עונש דור המדבר ולהחיות מיד (ראו בשמות רבה מג ד פרשת כי תשא איך משה מתיר לקב"ה את נדרו בחטא העגל) אך הוא החמיץ את ההזדמנות. הוא חשב שמדובר בדור המבול, נכון יותר בשבועה שהקב"ה נשבע שלא יביא עוד מבול לשחת את העולם. ראו דברינו [שבועת נח – קץ העונש הטוטלי?](#) בפרשת נח.

⁸ ר' עקיבא, הוא גדול המקטרגים והמחמירים על דור המדבר. ר' יהושע בן קרחה (תלמידו של ר' עקיבא או תלמיד תלמידו) לוקח את הפסוק בתהלים "אספו לי חסידים כרתי בריתי עלי זבח" שר' אליעזר משתמש בו על מנת להפוך בזכותם של דור המדבר, ומסב אותו לדור השמד של ר' עקיבא. לא על דור המדבר מדבר פסוק זה, אומר ר' יהושע בן קרחה, אלא על ר' עקיבא מורי ורבי שפסל את דור המדבר מכל וכל והוא עצמו מסר נפשו על קידוש השם! את הקשר בין קידוש השם של ר' עקיבא וחטא דור המדבר נראה עוד בהמשך.

⁹ פדויי ה' הם העם שנפדה במצרים. הם שעתידיים לשוב ולבוא לציון. ראו דברינו [אשר פדית גויים ואלוהיו](#) בפסח. ראו שם הדעה שהקב"ה עצמו נפדה עם ישראל ממצרים.

¹⁰ עזב ר' עקיבא את מידת החסידות שלו ודן ברותחין את דור המדבר. ראו פירוש רש"י שם: "שבקה רבי עקיבא לחסידותיה - שרגיל לזכות את ישראל והשתא מחייב להו ... שהרי היה יכול לדרוש שיש להם חלק [לעולם הבא] דכתיב: הלוך וקראת וכו'". זה אותו ר' עקיבא שאמר: "ואהבת לרעך כמוך - זה כלל גדול בתורה" (ספרא קדושים פרשה ב). ראו אגב את הנוסח המלא שם: "ואהבת לרעך כמוך - אמר ר' עקיבא: זה כלל גדול בתורה. בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם - זה כלל גדול מזה". והנוסח בסדר הפוך במדרש בראשית רבתי פרשת בראשית עמוד 57: "בדמות אלהים עשה אותו. בן עזאי אומר זה ספר תולדות אדם זה כלל גדול בתורה. ר' עקיבא אומר: ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט י"ח) זה כלל גדול יותר מזה, שלא תאמר הואיל ונתבזיתי יתבזו חברי עמי, הואיל ונתקלקלתי יתקלקלו חברי עמי". דור המדבר אינם "רעך" ואף לא "אדם" בעיני ר' עקיבא? אותם אפשר לבזות ולהתקלקל איתם? ומי אומר על ר' עקיבא שעזב חסידותו? רבה בר בר חנה. אותו אמורא שראה את מתי מדבר ובקש ללמוד מהם על מצוות ציצית, אבל החמיץ את ההזדמנות לבטל את שבועת ה' כנגדם. ראו שוב דברינו [מתי מדבר](#) בשבת זו בשנה האחרת.

¹¹ ראו דברינו [חסד נעורים](#) בפרשת מטות. ובנוסח התוספתא, הדורות של מקדשי השם ר' עקיבא וחבריו, הם "שעשו עמי גמילות חסדים".

¹² אבל ר' עקיבא לא מוותר. ראו את השקלא וטריא במסכת כלה רבתי פרק ג הלכה כא: "שבעה אבות כרותי ברית, אלו הן, אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן פינחס ודוד ... תנא: אף ישראל כרותי ברית הן, שנאמר: ברית ואת ישראל (שמות לד כז). לימא תיהוי תיובתיה דר' עקיבא, דאמר דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא! אמר לך ר' עקיבא: אדרבא ... וכתביב: לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי (ירמיהו לא לא) ... תא שמע: כה אמר יי' אלהי ישראל אנכי כרתי ברית את אבותיכם ביום הוציא אותם מארץ מצרים (ירמיהו לד כג) - קשיא לר' עקיבא! אמר לך ר' עקיבא: השתא מסייעת לי, דסמיך ליה: ולא שמעו אבותיכם אלי. תא שמע: אספו לי חסידים כורתי בריתי עלי זבח (תהלים נ ה), הא ודאי הויא תיובתיה". עד הסוף מנסה ר' עקיבא למצוא גנות בדור המדבר וכנגד כל פסוק שמדבר בזכותם הוא מוצא פסוק לעומתו! מדוע מתעקש ר' עקיבא כל כך ועומד על דעתו?!

¹³ כיוון שנשמט שמו של אותו ר' לעיל, אנו מניחים שהכוונה לרבי יהודה הנשיא חותם המשנה. זו התוספת הנאה שמוסיף כאן התלמוד הירושלמי (בכל השאר נראה שנוסחו קרוב מאד לזה של הבללי). רבי מצטרף לרשימה הנכבדה של תנאים שחולקים על ר' עקיבא ואפשר שדווקא לדעתו כתנא מאוחר וחותם המשנה, יש משקל רב. ועכ"פ, מעניין החיבור שהוא עושה עם עשרת השבטים והמשמעות שהוא נותן ל"אובדים בארץ מצרים" - הם יוצאי מצרים האובדים במדבר. ואם נרשה להחליף אל"ף בעי"ן, אולי גם אלה שעבדו בפרך במצרים ועוד רגע קט ואבדו שם.

¹⁴ גם את קרח ועדתו דן ר' עקיבא ברותחין, הגם שבעצם אין צורך בכך שהרי הם חלק מדור המדבר וכבר נגזר עליהם מה שנגזר (ואולי בגלל זה מרדו שלא היה להם עוד מה להפסיד, ראו הערתנו על המעפילים בהערה ו לעיל). "אבידה המתבקשת" קורא להם בחיבה ובנימה פייסנית ר' יהודה בן בתירא, אך ר' עקיבא בשלו. ובאמת, צריכים אנו להבין את שיטת ר' עקיבא. האם יתכן שיש לגישה זו קשר עם דעותיו הלאומיות והמשיחיות? האם הוא כואב כאן את החמצה הגדולה של דור הגאולה שלא העז לעלות בהר,

שמות רבה פרשה מב סימן א – הנפילה הגדולה של דור יוצאי מצרים

"וידבר ה' אל משה לך רד". ר' תנחומא בר אבא פתח: "נְשִׂיאִים וְרוּחַ וְגֶשֶׁם אֲיִן אִישׁ מִתְחַלֵּל בְּמַתַּת שְׁקָר: בְּאַרְבָּּ אֲפִים יִפְתָּה קֶצֶין וְלָשׁוֹן רַבָּה תִּשְׁפָּר גְּרָם" (משלי כה יד-טו) - מי שהוא אומר ליתן מתנה לחבירו ואינו נותנה, למה הוא דומה? לנשיאים ורוח ולברקים, שהם באים וגשמים אינם יורדין. זה היה דור המדבר, כשהיו בסיני היו שישים ריבוא של זקנים וכן של בחורים וכן של נערים וכן של נשים. כיון שבאו לסיני וקבלו עליהם מלכותו של הקב"ה וענו כולם קול אחד ואמרו: "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" (שמות כד ז), הרי קול שהיה קול.¹⁵ כיון שבאו למדבר עברו על "הכל" ושחתו מעשיהם.¹⁶ כיון שראה הקב"ה כן, אמר למשה: "לך רד כי שחת עמך", ואין שחת אלא שחבלו מעשיהם כמו שאתה אומר: "שיחת לו לא בניו מומם" (דברים לב). ולא עבודת כוכבים בלבד עשו, אלא גילוי עריות ושפיכות דמים, ואין שחוק האמור כאן אלא עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים.¹⁷

פתרון תורה פרשת ויקרא עמוד 15 – משל הפקדון והתשלום¹⁸

"אל תתן את פיך לחטיא את בשרך" ... אם חטאת בזדון לא תביא קרבן ותטעה, לפיכך אמר: אל תתן את פיך וגו'. מעשה באלישע בן אבויה, שתפס את ר' מאיר בעכו, אמר לו: איני מניחך עד שתאמר לי הדבר הזה - והוא היה אחד מן ארבעה שנכנסו לפרדס, בן עזי הציץ ונפגע, בן זומה ראה ומת, ר' עקיבה ניכנס בשלום ויצא בשלום, אלישע בן אבויה קיצץ את הנטיעות - אמר לו: כתוב בתורה "נפש כי תחטא ... וכחש בעמיתו וגו'"¹⁹ - הפיקדון שלו אינו משמר ולאחרים הוא מצווה על הפיקדון? ר' עקיבא כמה יגע בתורה והרגו טנוס רופיס,²⁰ והוא אומר "וכחש בעמיתו בפיקדון".²¹ אמר לו ר' מאיר: מן התורה רצונך ללמוד, או מדרך ארץ?²² אמר לו: אדם שייתן למלך פיקדון והלך לו ולקח הימנו מידה של חיטים. ואמר לו: תן לי את המידה. אמר לו: הפיקדון שיש לי בידך כמה הוא, ומידה שלקחתי הימך אתה מבקש דמיה? יהא הפיקדון הזה בידך. עד שאתן לך דמיה.²³ אף ר' עקיבא, כל שעמל בתורה בעולם הזה מותקן לו לעולם הבא. ולמה נענש ליהרג? אלא כשיש סנהדרין גדולה, כך גזר: דור המדבר אין להן חלק לעולם הבא, ואין עומדים בדבר כדברי ר' עקיבא.²⁴

רצה לחזור לעבודת הגולה ופחד מכיבוש ארץ ישראל, דור שכל ימיו היו במחלוקות ומרידות פנימיות וערעור על ההנהגה? האם הוא מרמז להיענות החלקית של בני דורו שלא תמכו יתר על המידה במרד בר כוכבא ואמרו לו: "יעלו עשבים בלחיך ועדיין בן דוד לא יבא" (ירושלמי תענית פרק ד הלכה ה)?

¹⁵ קול צלול וברור, קול שנשמע. קול שעונה לקולות שבאו מלמעלה. ראו דברינו [רואים את הקולות](#) בפרשת יתרו.

¹⁶ משחק מילים "כל" "קול" במקרא ובמדרש.

¹⁷ אנו הולכים אחורה לחטא העגל, שם התחילה הנפילה הגדולה של דור המדבר. ואם הייתה כפרה ותיקון במשכן, בהורדת השכינה, במפקד, במחנות ומסעי הדגלים שבתחילת ספר במדבר, באה פרשתנו ומונה את הנפילה הגדולה השנייה בחטא המרגלים. ראו בגמרא סנהדרין קב ע"א שחטא העגל נכתם לדורות. לא צריך להרחיק לכת להיבטים לאומיים וכאלה הקשורים לדורו של ר' עקיבא. דור המדבר אכן מייצג החמצה גדולה. דור שראה מה שראה ושמע את הקול והכל - לא האמין! זאת ועוד, מגרעותיו וצדדיו השליליים מצויים בכל דור ודור, שהרי גם אם מתו וגם אם אין להם חלק לעולם הבא, אנו וכל דור שיעמוד לעם ישראל, מצאצאיהם הם. האם זה פשר כעסו של ר' עקיבא? כעס עצמי? כעס על החמצות עם ישראל לדורותיו?

¹⁸ פתרון תורה הוא אסופת מדרשים מאוחרת מן המאה העשירית לערך, שהתחברה באזור עירק \ פרס של ימינו. המדרש הודר ע"י א. א. אורבך ויצא לאור בהוצאת מאגנס, ירושלים, תשל"ח. ראו [סקירה על מדרש זה](#) באתר מחלקי המים.

¹⁹ הפסוק המלא שאליו מתכוון הדרשן הוא ויקרא פרק ה פסוק כא: "נֶפֶשׁ כִּי תִחַטֵּא וּמַעֲלָה מַעַל בְּה' וְכַחַשׁ בְּעֵמִיתוֹ בְּפִקְדוֹן אוּ בְתִשְׁמֹת יָד אוּ בְגִזַּל אוּ עֶשֶׂק אֶת עֵמִיתוֹ". ראו דברינו [נפש כי תחטא](#) בפרשת ויקרא.

²⁰ הכוונה לטורנוסרופוס שמוזכר הרבה בתלמוד בוויכוחיו עם חכמים ובאכזריותו כלפי היהודים. ראו קהלת רבה ג יז. ראו גם דברינו [טורנוסרופוס ורבי עקיבא](#) בפרשת תזריע.

²¹ אלישע בן אבויה המכונה "אחר" בשל כפירתו שבאה בגלל נושא שכר ועונש (ראו רות רבה ו ד, ודברינו [אלישע בן אבויה הוא אחר](#) בדפים המיוחדים), מקשה על ר' מאיר, תלמידו ששמר לו אמונים כל העת, איך הקב"ה תובע מהאדם לשמור על פיקדון והוא עצמו אינו שומר על הצדיקים שהם הפיקדונות שלו?

²² איננו יודעים מה הייתה תשובתו של אלישע בן אבויה. על"פ, ר' מאיר מביא את התשובה מדרך ארץ ולא מהתורה.

²³ נראה להסביר את המשל כך: אדם הפקיד פיקדון בעל ערך אצל המלך. אח"כ לקח (קנה) אותו אדם חטים מאוצר המלך. המלך מבקש שישלם בעבור החטים (בלי קשר לפיקדון שיש אצלו). האיש, שאין לו מעות לשלם, עונה למלך שהוא, המלך, מחזיק פקדון שלו אצלו ולפיכך יהא הפיקדון עירבון על תשלום החטים, עד שיביא את דמי החטים. ואם לא יביא את הדמים (את הכסף) יילקח הפיקדון עבור תשלום החטים. עד כאן המשל. איך מסתדר משל מורכב זה עם הנמשל? עם מותו של ר' עקיבא בייסורים כל כך קשים?

²⁴ נראה להסביר את הנמשל כך. כל התורה שלמד ולימד ר' עקיבא (ראו כינויו "גיבור בתורה", ירושלמי יבמות א ו) היא בבחינת פיקדון אצל המלך - הקב"ה. עכשיו ר' עקיבא "לוקח חטים" וחייב למלך כסף - אלה הדברים שדיבר בגנות דור המדבר. המלך דורש תשלום על החטים. ר' עקיבא נותן את הפיקדון כעירבון, אבל בסוף מוצא את המעות - את התשלום עבור החטים שלקח - הם דבריו הקשים על דור המדבר. תשלום זה הוא **מותו על קידוש השם בשמדת עשרת הרוגי מלכות**. בכך, נשמר הפיקדון ולא נאכל. וכשיבוא ר' עקיבא לעולם האמת, תעמוד לו תורתו בשמותה ולא ינוכה ממנה התשלום בעבור החטים שלקח. גם אם לא כווננו בדיוק אל כוונת משל מורכב זה, נראה בברור שמדרש יחידי זה מקשר בין מותו של ר' עקיבא על קידוש השם ובין דעתו הנחרצת

ר' אליעזר אומר: עליהן הוא אומר: אם דור המדבר אין להן חלק, אף משה ואהרן ומרים אין להן חלק שהיו עמהן, אילא כולם באין ומשה בראשם שנאמר: "ויתא ראשי עם".²⁵

במדבר רבה יט ג – תהא בצדס ותבוא עמהם

אמר לו הקב"ה למשה: באיזה פנים אתה מבקש ליכנס לארץ? משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבת הצאן. ביקש הרועה לכנס לפלטרין של מלך. אמר לו המלך: אם אתה נכנס עכשיו, מה יאמרו הבריות? שאתה השְׁבִיטֵי הצאן! אף כאן אמר לו הקב"ה למשה: שבחך הוא שהוצאת ששים ריבוא וקברתם במדבר ואתה מכניס דור אחר? עכשיו יאמרו: אין לדור המדבר חלק לעולם הבא! אלא, תהא בצדס ותבוא עמהם שנאמר: "ויתא ראשי עם. צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל". לכך כתיב: "לא תביא את הקהל הזה" אלא אותו שיצא עמך.²⁶

שמות רבה פרשה כט סימן ז – סלחתי כדברך

"אנכי ה' אלהיך" – "אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט" (ישעיהו מו) ... אני עשיתי לישראל ... ואני אשא ..., אני אסבול בעגל, ואמלט, שנאמר: "וויאמר ה' סלחתי כדברך" (במדבר יד).²⁷

משנה מסכת סנהדרין פרק י – דין המרגלים שונה

מרגלים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר (במדבר י"ד): "וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה'". וימותו - בעולם הזה, במגפה - בעולם הבא. דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא ואין עומדין בדין שנאמר: "במדבר הזה יתמו ושם ימותו" (שם) דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: עליהם הוא אומר: "אֶסְפּוּ לִי חֲסִידֵי כְּרִיתֵי בְרִיתִי עֲלֵי זַבְחִי" (תהלים נה).²⁸

על דור המדבר. דא עקא, שאם נסלח לר' עקיבא במותו, מדוע לא ייסלח גם לדור המדבר? מה גרע חלקם? מדוע שהחוב על החטים שלקחו מהמלך (חטא המרגלים) לא ישולם בדמים של מיתתם במדבר ואי כניסתם לארץ, והפיקדון של זכויותיהם הרבות האחרות (יציאת מצרים, קריעת ים סוף וקבלת התורה) יישמר להם לעולם הבא ולתחיית המתים? האם גם ר' מאיר, תלמידו של ר' עקיבא, דרך הסברו לאלישיע בן אבויה את קידוש השם של ר' עקיבא (ראו הסיפור על מותו של אחר עצמו ברות רבה ו ג), חולק על ר' עקיבא רבו וסבור שהוא החמיר יתר על המידה עם דור המדבר; או שמא אדרבא, הוא מליץ יושר על ר' עקיבא (כפי שהיה לאלישיע בן אבויה) וסבור שבשעת מותו הבין ר' עקיבא את מוטיב התשלום והפיקדון ושינה את דעתו?

²⁵ ר' אליעזר ושאר החכמים אינם מצליחים להניא את ר' עקיבא מדעתו הנוהצת על דור המדבר. ראו לשון המדרש "כשיש סנהדרין גדולה כך גזר", המרמזת על כך שר' עקיבא הפעיל את כל כובד משקלו בסנהדרין שלא ישנו את הפסיקה שדור המדבר אין להם חלק בעולם הבא ואין עומדין בדין, כפי שאכן מופיע בנוסח המשנה שהבאנו לעיל (אך בשם ר' עקיבא). הם מגייסים לפיכך את "הנשק הסופי" והוא כל המדרשים על הפסוק "ויתא ראשי עם", שלעתיד לבא משה חוזר עם דור המדבר, הדור שהוציא ממצרים. ראו דברינו **כי לא תעבור את הירדן הזה** בפרשת ואתחנן שם דנו בסיבות השונות למה לא זכה משה להיכנס לארץ והראינו שהקשר שלו עם דור המדבר, היא הסיבה העיקרית. וכאן, במדרש שלא הבאנו שם, הדברים עוד יותר צלולים וברורים. מנהיג לא יכול להיפרד מצאן מרעיתו, לא בעולם הזה ולא לעולם הבא. יתר על כן, מנהיג שבא בלי צאן מרעיתו, אף הוא אין לו חלק לעולם הבא, אפילו הוא משה רבנו גדול הנביאים והמנהיגים! ועל כך במדרש הבא.

²⁶ ראו גם מדרש שמות רבה ב ד הקושר את יציאת משה למדבר לרעות את צאן יתרו (ורדיפתו אחרי הגדי התועה) עם דור המדבר, הכל כבר מתחיל במעמד הסנה: "וינהג את הצאן אחר המדבר, א"ר יחושע: למה היה רודף למדבר? לפי שראה שישראל נתעלו מן המדבר ... ואמר ר' לוי: א"ל הקב"ה למשה: סימן זה לך, במדבר אתה מניחן ומן המדבר עתה עתיד להחזירן לעתיד לבא, שנאמר (הושע ב) לכן הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר ... דבר אחר: וינהג את הצאן אחר המדבר - בישרו שישראל הקרויים צאן ימותו במדבר". מדרשים אלה קושרים באופן ברור את מותו של משה וקבורתו במדבר מחוץ לגבולות ארץ ישראל עם חלקם של דור המדבר לעולם הבא. אילו היה משה נכנס לארץ, בראש דור הבנים, הייתי אומר שדור המדבר לא רק ננטש פיסית במדבר, אלא גם רוחנית מההיסטוריה של עם ישראל - לא בעולם הזה, לא בבא, לא בתחיית המתים ולא באחרית הימים. דור של מדבר גדול ונורא. אך משה כן נקבר עמם. ועתיד לבוא בראשם ביום מן הימים. (ראו פסיקתא דרב כהנא פסקא שובה ההשוואה על הושע נביא התשובה: "ולמה מת בארה בגולה? בשביל שיחזרו עשרת השבטים בתשובה. ולמה מת משה במדבר? בשביל שיחזרו דור המדבר בזכותו"). וכשם שלא תאמר שאין למשה חלק בעולם הבא, כך לא תאמר זאת על העם שיצא איתו ממצרים ועברו יחד את ים סוף וקבלו את התורה. אך עדיין אפשר לומר שכל זה הוא לפי שיטת תלמידי ר' עקיבא וחבריו ואפילו רבותיו החלוקים עליו: ר' נחמיה, ר' אליעזר, ר' יחושע, ר' שמעון בן מנסיא, ר' יהודה בן בתירא, ר' מאיר, רבי יהודה הנשיא ומי לא? ועדיין ר' עקיבא בשלו. וכולם יאמרו: "שבקיה ר' עקיבא לחסידותיה", לא זכינו לרדת עד תום לשיטתו המחמירה של ר' עקיבא והנושא דורש עיון נוסף. אולי זה מה שהרגיש בעל מדרש פתרון תורה הנ"ל, שהוא מדרש מאוחר ומנסה להתמודד עם השאלה הגדולה הזו. הוא מציע את הפתרון של הפיקדון והתשלום שמובא לעיל וחותרם בדבריו הנמרצים של ר' אליעזר, רבו של ר' עקיבא שכאילו מוכיח את תלמידו ומראה שלפי שיטה זו אז גם למשה לא יהיה חלק לעולם הבא. ראו שוב סיום המדרש שם: "ר' אליעזר אומר: עליהן הוא אומר: אם דור המדבר אין להן חלק, אף משה ואהרן ומרים אין להן חלק שהיו עמהן, אילא כולם באין ומשה בראשם שנאמר: ויתא ראשי עם".

²⁷ כבר הראינו מספר פעמים כיצד הפסוק "סלחתי כדברך", מפרשתנו, שנאמר על חטא המרגלים, "מושאל" לחטא העגל (שזה עצמו נושא לדון בו בנפרד). אבל כאן אנו אומרים: אין פסוק זה ממקומו. וזו עיקר התשובה לר' עקיבא - מן המקרא! אי אפשר לומר שאין לדור המדבר חלק לעולם הבא שהרי הפסוק אומר בפירושו: "סלחתי כדברך". ובטל הרעיון להמיר את בני אברהם יצחק ויעקב בעם חדש בני משה. ואפילו המשך הפסוקים: "ואולם חי אי ... כי כל האנשים הרואים את כבודי ... אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם" אומר שזה העונש ותו לא! וכל המוסיף, גורע.

²⁸ לאורך כל הדף אנחנו מדברים על מתי מדבר. המרגלים הם לכאורה חלק מאותו דור, מדור המדבר, ממתים מדבר, אבל לא היא, אומרת המשנה. יש להם דין מיוחד. הם מתו במגפה לפני ה' ולא במהלך שלושים ושמונה שנות הנדודים במדבר. למתי מדבר, לדור המדבר, יש בסופו של דבר חלק לעולם הבא (בשיטת ר' אליעזר). למרגלים - אין. להם לא נסלח ולא ייסלח לעולם (האם ר' אליעזר

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: הרוצה "להסתבך" עוד קצת יחבר לכל העניין את משה שיורד לבית המדרש ושומע הלכות מר' עקיבה וחבריו ואינו מבין אותן; וגם רואה שסופו של ר' עקיבה הוא מיתתו הנוראה בעשרה הרוגי מלכות (מנחות כט). משה לא מבין מה פשר מוות זה על קידוש השם של ר' עקיבה, אבל לבעל מדרש פתרון תורה יש תשובה: מוות זה הוא שמכשיר את ר' עקיבה לחיי העולם הבא ויש קשר בין זה שאתה משה לא נכנסת לארץ ובין ר' עקיבה שמת בארץ. במותך משה במדבר ואי כניסתך לארץ לא הבאת רק את דור המדבר לחיי העולם הבא, אלא גם את עצמך. וכך גם מותו של ר' עקיבא על קידוש השם. זו "המחשבה שעלתה לפני", על פי מדרש פתרון תורה.

מעלה גם אותם?). וכבר הארכנו לדון במספר דפים על המרגלים ולא עלתה ארוכה בידינו. ראו הדף [שלח לך אנשים](#) בפרשת שלח לך.